

פרשת חיי-שרה חינוך ודרכי השפעה על הדור

1 ויבא האיש הפיתה ויפתח הגמלים 3

בראשית רבה

פרשה 8

ה. (ב) איבא האיש הפיתה ויפתח הגמלים - התיר זממיהם. ר' הונא - ר' ירמיה שאל לר' חייא בר רבה: לא היו גמליהם של אברהם וירמיהו דומים לחמורו של ר' פינחס בן יאיר? - חמרתה דר' פינחס בן יאיר נסבחה לסטאי, עבדת גבון תלתא יומין ולא טעמת פלום, אמרין: סופה מינה ומסרי מערתא עלנא, נמסרה לרבוהה. שלחניה ועלת בביתא דמרה, פנין דעלת נקת נחכס קלה, אמר: פתחו לאותה העניה ונכו לה דתיכול, דאית לה תלתא יומין דלא טעמה מדי. יתבון לה שערין, לא טעמתון, אמרון לה: רבי, תביעין לה שערין וקלא טעמתון, אמר להון: פתנתון תהון? אמרין לה: אין - אפאתון דמאי? אמרו: לא בן אלפן רבי: הילוקס נרע לבהמה וקמח לעורות ושמן לגר ושמן לקוף בו את הכלים, פטורין מן הדמאי? אמר להון: מה יעבד לה והיא מחמרה על גרמה.

רש"י

(לב) ויפתח, התיר זמם שלהם⁴⁴, שהיה סותם את פיהם שלא ירעו בדרך בשדות אחרים.

4 רמב"ן

וענין ויפתח הגמלים שפתח מוסרי צוארם כי המנהג להוליכם קשורים או שהיו הולכים חגורים⁹⁷ במושב המרכבה אשר עליהם, כלשון אל יתהלל חוגר כמפתח (מ"א כ יא), התפתח מוסרי צוארך (ישעיה נב ב). ורש"י כתב התיר זמם שלהם שהיה סותם פיהם שלא ירעו בשדות אחרים. ולשון בראשית רבה⁹⁸ התיר זממיהם רבי הונא ורבי ירמיה שאל לרבי חייא ברכי אבא לא היו גמליהם של אברהם אבינו דומים לחמורו של רבי פנחס בן יאיר וכו'. וזו שאלה לסתור פתוח הזמם, כי אי אפשר שהיה החסידות בביתו של רבי פנחס בן יאיר גדול יותר מביתו של אברהם אבינו, וכאשר חמורו של רבי פנחס בן יאיר אינו צריך להשתמר מן הדברים האסורים לבעליו להאכילו, כל שכן גמליו של אברהם אבינו, ואין צריך לזממם, כי לא יאונה לצדיק כל און (משלי יב כא)⁹⁹.

6 ויפתח הגמלים. פרפרת אחת מה ששמעתי

מפי הרב הגאון מאור הגולה, רשכבה"ג ר' מאיר שמחה הכהן הגאב"ד דק"ק דווינסק (שליט"א) [וצ"ל], במה שסיים משנה סוף קידושין (פג, 6), אברהם אבינו קיים כל התורה, וסמכו לנוזיקין, משום דגבי אברהם כתיב "ויפתח הגמלים", שהיו יוצאים זמומים שלא ירעו בשדות אחרים, וע"י ירושלמי שקלים (פ"ה הל' 6), ולא יהיו גמליו של א"א דומין לחמורו של פנחס בן יאיר², והתירוץ הוא היכא דקביע היזיקא, לא סמכין אניסא, או אולי מפני הרואים שלא ידעו שנעשה נס ולא אכלו כל הדרך משדות אחרים³. נמצא אברהם היה הראשון המורה דרך שלא רק שמירת גופו עליו כי אם גם שמירת ממנו עליו, לכן סמכו לארבע אבות נזיקין].

של חוכמה

מין ראש ישיבת מרכז הרב הגאון הרב אברהם שפירא זצ"ל תירץ את קושיית הרמב"ן באופן נפלא. אכן צודק הרמב"ן, גמליו של אברהם אבינו לא יאכלו מן הגול אבל אברהם היה מחנך גדול, הוא חנך ולימד את אנשי דורו לקרוא בשם ה', הוא רצה גם ללמד אותם להיות טובים וישרים זה לזה, לכן הוא שם זמם לגמלים, וכששאלו אותו מה הדבר המשונה הזה על פיהם של הגמלים, הוא הסביר להם שכיון שאסור לגול ולקחת דבר שאינו שייך לך, לכן הוא שם להם את הזמם שלא יאכלו בדרך משדות של אחרים. נתאר לעצמנו את הטרחה לזמם כל כך הרבה בעלי חיים, אבל כדי לתנך את בני דורנו מוכן אברהם לטרחה ולהשקיע למטרה החשובה הזו. ולא לחינם הלשון "ויפתח הגמלים" נאמר בתורה לראשונה אצל אברהם, "ורק את חניכיו" (יד, יד). אברהם הוא ראש המחנכים ומוסר נפשו על-כך ולכן הם נשמעים לו ויוצאים אתו להצלת לוט. מאברהם אבינו אנו צריכים ללמוד מסירות נפש על חינוך בני דורנו. לא לנוח ולא לשקוט, להתמסר לתפקיד הזה במלוא הכוח, ימים ושנים, כי בזה תלוי עתידנו ועתיד האומה כולה, וגם אם זה לא המקצוע הכי משתלם מבחינה כלכלית וגם מבחינה אישית, צריך ללמוד מאברהם שמניח את כבודו ומוסר נפשו על חינוך העולם כולו.

תקונים רבים וגדולי ערך חקן ובעירו והשפעתו הייתה נכרת ג"כ על כל הגליל מסביב. אמנם יותר מכל פעולה פרטית גדולה היא פעולת הסגולה הכוללת, ההכרה שהכיר העם כי איש אלהים קדוש שוכן בקרבם, אדם נעלה ומרומם מכל שפלות ונחיים, איש שכלו קדש לך ושלונו ונפשנו נתונים רק לאהבת השם יתברך ואהבת הבריות, אהבת תורה ויראת שמים, היא פעלה תמיד בישראל את פעולתה הרוחנית יותר מכל השתוללות המיוחדת. ובמדה מרובה מצאנו זה בנאוננו וצ"ל. ירידה גדולה היא לאומה כשהיא מתפשטת תמיד באנשי הסגולה שבת רק את התועלת המעשית שלהם, כאילו לא נבראו האנשים הגדולים כי אם להיות לכלי מעשה לבד, אמנם חובת גדולה היא לגדולי הדורות לעבוד שכוח עמם בכל המקצועות שביקשם להגיע להם, ובכל מה שיש בידם לעשות בהם כראוי, אבל שפלות מוסר הוא אם לא יכיר העם, שעצם חיי האומה ובריאותה היא בערכת לפי ערך אנשי הסגולה שבה. מציאות גאוני הדור, תלמידיו וחכמים מובהקים וצדיקים, הוא הנותן עו רוחני לדור כלו. ועלינו הקובע תמיד להכשירו להכירה הנעלה הזאת, וע"י מה שנחשב לבניו את התורה ואת לומדיה, את הצדיקים הגדולים והחסידים הקדושים לך, שכל חיהם הם שלשלת ארוכה של קדושה ומדות טהורות וטובות. עלינו לדומם את רוח עמנו תמיד, להכיר את הויקר והנשגב שיש בחיי קדש מצד עצמם, ובהיות שאינם באים בשלמותם כי אם בגדולת התורה ויראת שמים גדולה, ע"כ עלינו לכבד בכבוד פנימי ולב נאמן את האנשים הגדולים מרבה שרכשו להם עו הקדושה, באהבת ד' ואהבת התורה.

296 חיי ר' פינחס בן יאיר

כיבוד הורים בבחירת בת הזוג

8 "וכן אם האב מוחה בבו לישא איזו אשה שיחפוץ בה הבן, אין צריך לשמוע אל האב" ש"ע, רמ כה הגה.

כלל קמ"ז כבוד אב ואם מה שכתב רבינו מוסריק"ו ופסקו הרמ"א ביו"ד סוס"י ר"מ דאם האב מוחה בזנו מלישא אשה שיחפוץ להיו שומע אל אביו כראש פסוק דכל זה אינו אלא כשהבן רוצה ליקח אשה הנונה הישרה צעירי והאב רוצה לעכב בידו אמנם אם הבן רוצה לקחת אשה שאינה הנונה לו כלל והיא שחיב לשמוע לו וכו' בספר החסידים סימן תקס"ד

תקס"ד אם האב והאם מצוים לבן שלא יקח אשה כדי שיעבוד להם זה לא יתכן א] אלא יקח אשה ויהיה אצלם, ואם אינו מוצא אשה במקום שאביו ואמו שם ואביו ואמו זקנים וצריכים מי שיעבוד להם אז לא יצא מן העיר, ואם אינו יכול להריות אלא כדי להספיק צרכי אביו ואמו ואם יקח אשה לא יוכל להספיק לאביו ולאמו אז ישמע לאביו ולאמו. א] ואם אביו או אמו בעלי קטטה ויש לו אשה ויודע שעל חנם מתקוטטים והדין עם אשתו לא יתכן לכעוס על אשתו כדי לעשות נחם רוח לאביו ולאמו, ואם עשיר הוא ויש לו מי שיעבוד לאביו ולאמו אז יוכל ללכת אל עיר אחרת ליקח אשה, ואם רואה אביו או אמו שבנות הארץ רעות והבן רוצה לקחת משם אשה והאב מצוה לו שלא יקח חוטא הבן אם יקח שהרי יעקב שמע ל] ליצחק ולרביקה ב]. אבל אם טובות ואחיה טובים ויש רעות ואחיה רעים ורצו לתת לו לאב ולאם ממון שיקח אשה מהם והטובים אינם רוצים לתת לו לאב ולאם שום דבר והאב והאם מצוים לו לקחת בת מי שנותנים להם ממון והבן אינו רוצה ליקח אשה אלא מטובים אע"פ שכוונתם עליו אביו ואמו לא ישמע אליהם כיון שעושין עמו שלא כהוגן א].

מה דלא צוה את יצחק בנו שלא ישא אשה מבנות הכנעני, מכאן ראייה להמהרי"ק, הביאו הרמ"א (יורה דעה ר"מ סעיף כה) דהבן אינו חייב לשמוע להאב אם מוחה בו מלישא אשה שהוא הפץ. ומה דצוה יצחק ליעקב "לא תקח אשה מבנות הכנעני" (להלן כה, א), הוא מפני שאמר לו (שם פסוק ד) "ויתן לך את ברכת אברהם (לך ולזרעך אחריד לרשתך) את ארץ מגוריד אשר נתן אלקים לאברהם".

10 ובוה² כתוב (לעיל יו, י) "ונתתי לך ולזרעך אחריד את ארץ כנען (לאחוזת עולם) והייתי להם לאלקים". ופירשו בסוף פרק נושאים על האנוסה (יבמות ק, א) "לא תיסב כנענית ושפחה דלא ליזול זרעך בתרה". אם כן הוא תנאי³. וכן אמר לו יצחק שלא תקח מבנות הכנעני, ויחול עליך ברכת אברהם לנחול בארץ, כמו שנתן ה' לאברהם על תנאי זה⁴. ומשום זה אמר (שם כה, ו) "וירא עשו כי ברך יצחק את יעקב, (ושלח אותו פדנה ארם לקחת לו משם אשה) בברכו אותו ויצו עליו⁵ לאמר לא תקח אשה מבנות כנעני", שאין זו מצוה שמחוייב לכבד את אביו, רק תנאי "בברכו אותו", שאם לא ישמע אליו בזה אין הברכה קיימת, וכמו שכתבתי.

4. רבינו מפרש, איפוא, כי באמרו "לא תקח אשה מבנות כנען קום לך פדנה ארם וכו'" התכוין יצחק להזכיר ליעקב את התנאי המוקדם לקיום ברכתו "ויתן לך את ברכת אברהם... את ארץ מגוריד". לא ציווי הוא זה כי אם "עצה טובה קא משמע לך".

לפי אע"פ דה"ה

12 ודע שכתב מהרי"ק שרש קס"ו והוצא ברמ"א ליו"ד ס"ס ר"מ דהלכות כבוד אב, דנענין נשואין לא שייך כבוד אב, והיינו אם האב מוחה בזנו שלא ישא אשה פלונית אין הבן מחוייב לשמוע לו אם רוצה בה, ועיי"ש בצאורי הגר"א, וי"ע לפי"י מפרשה זו שזה יתקן על יעקב לא תקח אשה מצוה כנען (פ א), ואם מן הדין אינו מחוייב לשמוע לו לא הו"ל לומר בלשון אשה אלא בלשון בהמה.

10 דלא שייך צווי על דבר שלא יונח לשון אשה ופקודה. ואמנם יש סברה לומר, דאם כל בני המשפחה נהרין להסתמן במשפחה ידועה, על כגון זה יש לאב ללות על זנו שלא יסתמן בלשון משפחה, דכן מצינו בגמרא צענינים שונים שיש כח לבני משפחה למחות בלחם מבני משפחה שלא לשנות ממנהג המשפחה, וכאן היו האבות נהרין להסתמן כנעני, וכמ"ש אברהם ללעיזר לא תקח אשה לבני מצוה כנען, ובפסוקים נ' א' בא אברהם והזהיר על יצחק שלא להסתמן כנעני, מנאמר שהי' אללם מניעת חתון זה למסורת אבות, ולכן הי' נכחו של יצחק לפקוד על יעקב בזה, ומדוע שלא נתעוררו הפוסקים צענין זה.

תלמוד תורה כבוד הורים

47. לימוד תורה וכיבוד הורים²⁷⁹

לפעמים קיימת מצוה שלילית של שעבוד לאבות ואמהות ולשאר קרובים. יש הורים המרשים לעצמם לשלוט על בניהם כאילו הם עדיין תינוקות. האב טוען: יש לי זכות. זה סקנדל! האם הוא קנה את בנו? האם בנו הוא עבדו? יש והאב לוקח לעצמו לבטל בנו מתורה ומלימוד בישיבה. הבן היה יכול לצמוח כתלמיד-הכם גדול, כאיש תרבות גדול בישראל — כמובן ב"תרבות הישראלית"²⁸⁰ המיוחדת לנו — ולהיות ברכה לכללי-ישראל, והנה באים אביו ואמו, דודו ודודתו, וכל מיני קרובים שמסביבו, וחושבים שיש להם זכות לבלבלו, לבטל תורתו ולעכב התגדלותו. ברוך השם, במדינתנו אין הרמטכ"ל ואנשי הצבא מפרעים ללמוד בישיבה. אבל יש קרובי משפחה, שמתוך מין קטנות וטששות, מרשים לעצמם לשלוט על בנות צעירים ורעננים, שיכולים להיות לברכה ולתפארת לעם-ישראל ולעולם כולו. טוענים הם שיש להם זכות לשלוט. אבל הרי זו עבדות, שעבוד אדם לכות שמוחצה לו, שנובע מהרגל שנמשך כעשר שנים מאז היות הבן ילד בן המש. אבל עכשיו הוא כבר לא בן תשמי' המוצב שהיה קיים בחיותו ילד, עשר שנים קודם, אינו המוצב היום, בשום אופן! יש לשבור מוטות הברזל האלה, שמרכאים אותנו ומבלבלים אותנו! יש להשתחרר מהם פעם אחת ולתמיד! חברים עולים להגיע, במקרים קיצוניים, עד כדי מחלות נפש המורות, אשר הפסיכיאטריקה תולה את סיבתן בדברים שארעו בין הילד להוריו. לחשוב שאותו מערך יחסים, ששרר בין הבן להוריו לפני עשר שנים, יכול להימשך גם עכשיו — הוא ממש סקנדל. לכן לפני הכל, יש לסלק את המציאות החולנית הזאת של עבדות. מכמה סיבוכים נפשיים אנו סובלים בגלל החולשה הזאת של השתעבדות הורים! פעם אחת ולתמיד יש להיגמל מתסובות זו. יש לברך ברכת 'הגומל' על עקירת העבודות הפסיכולוגיות הזאת.

בוודאי שכיבוד אב ואם הוא מצוה גדולה וחשובה, אבל אין פירושה שעבוד. אין להורים שום זכות להכריח בניהם ובנותיהם לעבוד על דברי תורה²⁸¹ או לגרום מיעוט

14 תורה וביטול תורה²⁸². ביטול תורה אינו פחות חמור מאכילת חזירו "ויתר הקב"ה לישראל על עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים, ועל מאסם בתורה לא ויתר²⁸³. לא ויתר הקדוש-ברוך-הוא על ביטול תורה²⁸⁴. נקודה יסודית ופרשית זו צריכה להיות מבוררת לפני הכל: הרגשה והכרה שאנחנו בני-הורין! ואין לך בן-הורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה²⁸⁵. אנחנו ואתם כבר מבוגרים, אנחנו, ברוך השם, כבר עברנו את גיל בר מצווה בכמה וכמה שנים²⁸⁶. צעירים שמתקבצים ללמוד בישיבה הינם בעלי דעה, ברוך השם²⁸⁷. כולם צעירים אידיאליסטים.

15 לכן צריך להיות ברור שאתם כולכם בריהי להיות חופשיים לעצמכם ללכת עלי"פ נטיותיכם האידיאליסטיות, ולברר דרך חייכם בלי עצות של דודים ודודות. אתם כולכם אנשים מבוגרים, בהרי דעת והשקפת עולם. אתם יודעים בעצמכם מה הנכם רוצים. ברוך השם, בישיבה אין שום כפייה. אין כפייה דתית! בשום אופן. כפי שהוכרנו, באים לישיבה לא מתוך כפייה, ושוקדים לא מתוך כפייה, וברוך השם האוירה נעימה מאוד. יש בישיבתנו כוחות אידיאליסטיים רחננים ואינטלקטואליים שיכולים להיות לברכה לישראל. אין שום טעם ושום הצדקה לחלושה. אלה שגורמים ביטול תורה למוכשרים לעסוק בה, צריכים לדעת מה היא האחריות הרובצת עליהם. הלכה פסוקה שיש גבול לכיבוד אב ואם. אם הורים אומרים לעבוד על דברי תורה, אין כאן מצוות כיבוד. גם ביטול תורה למי שראוי להתגדל בתורה, נקרא עבירה על דברי תורה. גוסס זה שוכח הורים מפני עשר שנים נמשכת עד עכשיו הוא מוטעה. אחרי גיל בר מצווה, הילד מתבגר ונעשה אדם עצמאי הבחור בעצמו את דרך חייו. גם לימוד תורה בישיבה הוא בחירת דרך חיים, והיא תהיה לברכה בטיעון דשמיא. ברוך השם, כולכם מבוגרים, ויש לכם די כוחות, די שכל, די חכמה ודי כושר החלטה מוסרית כדי לברר בעצמכם את דרך חייכם. אין כפייה דתית. אדם יכול להיות חיים שרובם קודש או רובם חול²⁸⁸, אבל מתוך בחירתו הוא, ולא מתוך לחץ מהחוצץ. לא בכפייה דתית ולא בכפייה אנטי-דתית! כמו כן נקבעה הלכה מפורשת ב"שולחן ערוך", שאם מגיעים לפרק של שידוכין, אין להתחשב בכיבוד אב ואם²⁸⁹. כמובן שהנישואין צריכים להיות בכשרות, אבל אין זכות להורים להתערב. נכון שהרבה גורים לפעמים לטרגדיות משפחתיות, ועם כל זה, צורך ואמיתי שקרובים לא יתערבו. וכמו שהתערבות בענייני שידוכין היא חטא ופשע, לא פחות חמורה היא התערבות בקביעת דרך חיים ודרך התפתחות התרבותית והרוחנית של אנשים מבוגרים שעברו בכמה שנים את גיל הבר מצווה.